

УДК 619:616.002:614.91:636.2

В.М. ГОРЖЕЄВ,

голова Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД — ЗАПОРУКА УСПІХУ В БОРОТБІ З ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ТВАРИН

У переліку найбільш проблемних антропозоонозних захворювань, які завдають значних економічних збитків тваринництву, одне з перших місць посідає туберкульоз. У статті проаналізовано ситуацію щодо туберкульозу тварин в Україні, висвітлено стан науково-методичного забезпечення заходів боротьби та профілактики туберкульозу, проаналізовано причини успішного подолання цієї інфекції в господарствах країни, а також окреслено основні проблемні питання, яким слід приділяти особливу увагу в майбутньому.

Весвітня організація охорони здоров'я визначила туберкульоз як ремерджентне захворювання й оголосила його глобальною проблемою людства. В Україні щороку виявляють 37–39 тис. клінічно хворих на туберкульоз людей, а близько 11 тис. осіб помирають від цього небезпечного антропозоонозного захворювання [5].

Вирішальне значення для профілактики й боротьби з туберкульозом має своєчасна його діагностика. Завдяки комплексним широкомасштабним профілактичним і оздоровчим заходам в Україні на сьогодні вдалося подолати цю інфекцію серед тварин. Так, якщо на початку 2000 р. було зареєстровано 144 неблагополучних пункти з туберкульозу великої рогатої худоби, то в 2013-му тваринництво України вже повністю оздоровлено від туберкульозної інфекції.

Проте щороку в 180–260 благополучних щодо туберкульозу господарствах виявляють позитивно реагуючих на туберкулін тварин. Причини такої реакції залишаються не визначеними від 6 до 9 місяців і більше, що значно ускладнює епізоотичну ситуацію з туберкульозу великої рогатої худоби. Тваринницькі господарства зазнають при цьому чималих економічних збитків, пов'язаних із вимушеним забоєм тварин, недоотриманням продукції, проведенням додаткових досліджень та вжиттям ветеринарно-санітарних заходів [2]. За умов недостатнього контролю епізоотичної ситуації такі обставини можуть спричинити виникнення нових неблагополучних щодо туберкульозу пунктів.

Слід зазначити, що викорінення захворювання на туберкульоз серед поголів'я тварин досягнуто завдяки взаєморозумінню і співпраці ветеринарних фахівців – практиків та науковців.

Провідною науковою установою з питань туберкульозу тварин в Україні є Національний науковий центр «Інститут експериментальної та клінічної ветеринарної медицини» (Харків). Науковцями цього закладу виконано великий обсяг досліджень щодо вивчення джерел збудників, особливостей розвитку епізоотичного процесу в тварин, хворих на туберкульоз, вивчено видовий склад мікобактерій, які персистують серед поголів'я тварин, їх антигенну спорідненість і генетичну варіабельність [3, 6]. Крім того, ведуться дослідження щодо ефективності методів діагностики туберкульозу, специфічної профілактики, а також питань патогенезу, імунітету й екології захворювання.

На цей час у нашій країні проблеми профілактики й боротьби з туберкульозом тварин регулюються законами України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. № 2498-ХІІ, «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 р. № 2586-ІІІ, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ, а методичне забезпечення регламентується Інструкцією з профілактики та боротьби з туберкульозом тварин, затвердженою наказом Державного комітету ветеринарної медицини України від 3 вересня 2009 р. № 316 (зареєстровано в

Мін'юсти України 21 серпня 2009 р. за № 883/16899), яка відповідає основним положенням директив ЄС (№ 77/591, № 90/425, № 64/432 тощо).

Прижиттєва діагностика й контроль епізоотичної ситуації з туберкульозу великої рогатої худоби в Україні здійснюються алергічним методом із застосуванням туберкуліну очищеного (ППД) для ссавців у стандартному розчині, який розроблено науковцями ННЦ «ІЕКВМ» і впроваджено у виробництво з 2001 р. на Сумській державній біологічній фабриці. Для потреб тваринництва щороку виготовляється 6–8 млн доз цього препарату [4]. Також розроблено технологію виготовлення й упроваджено в серійне виробництво туберкулін очищений (ППД) для птиці та алерген сухий очищений із атіпових мікобактерій (ААМ). Постійно здійснюється авторський нагляд і науковий супровід їх виготовлення й контролю якості.

Вітчизняні мікобактеріальні алергени за біологічною активністю й видовою специфічністю не поступаються закордонним аналогам, про що свідчать численні порівняльні дослідження з туберкулінами, виготовленими Курською біофабрикою (Росія), референс-лабораторією м. Вейбридж (Велика Британія), аналогом «Vovituberculin AN₃» (Польща) та іншими. З метою гармонізації та стандартизації вітчизняного туберкуліну для ссавців до міжнародних вимог зусиллями науковців ННЦ «ІЕКВМ» і ДНКІБШМ створено Національний стандарт зазначеного препарату – туберкулін сухий очищений (ППД) для ссавців (ТУУ 24.4-00497087-107:2013).

Використання цих діагностикумів дозволяє запобігти необґрунтованому забою здорових тварин (у середньому 20–30 голів на рік по одному господарству). Обсяги виробництва ППД-

туберкулінів і ААМ забезпечують повну заміну імпортованих діагностичних засобів, що заощаджує близько 1,2 млн грн. державного бюджету України щороку.

Для проведення бактеріологічних досліджень у лабораторіях ветмедицини України застосовується препарат «Сухе живильне середовище для культивування мікобактерій», який виготовляється з доступних вітчизняних компонентів і дозволяє ефективно виділяти й ідентифікувати культури мікобактерій із біологічного матеріалу, відібраного від позитивно реагуючих на туберкулін тварин. Крім того, використання такого живильного середовища дає змогу виділяти збудників туберкульозу з патологічного матеріалу на 5–7 діб раніше порівняно з аналогами.

Особливу увагу Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України звертає на підтримання благополуччя щодо туберкульозу тваринницьких господарств різних форм власності. Зокрема господарствам надаються дорадчі й консультативні послуги з питань профілактики та боротьби з туберкульозом тварин. Спільно з Держветфітослужбою України проводяться комплексні дослідження на туберкульоз та профілактично-оздоровчі заходи.

У системі протитуберкульозних заходів значна роль належить дезінфекції, яка забезпечує знищення збудника захворювання в навколишньому середовищі. В Україні щороку проводиться дезінфекція понад 50 млн м² тваринницьких приміщень, у т. ч. 2,7 млн м² – у господарствах, де виявляють позитивно реагуючих на туберкулін тварин. Ураховуючи високу стійкість мікобактерій у доквіллі (у ґрунті – 15–36 міс., гноївці – 9–24, воді – 10–15, на пасовищах – 12–14 міс.) та формування у них підвищеної резистентності при багаторазовому застосуванні дезінфектантів, сьогодні існує потреба у створенні нових засобів дезінфекції, які б мали високу туберкулоцидну активність і низьку собівартість [1].

Отже, враховуючи складність проблеми туберкульозу, потрібен комплексний підхід до її вирішення, спрямований на підтримання повного благополуччя тваринництва щодо цього захворювання.

Науково-методичне забезпечення проблеми туберкульозу великої рогатої худоби потребує подальшого вивчення:

– природних резервуарів і джерел збудника;

– значення L-форм мікобактерій з урахуванням екологічно-кліматичних змін, здатних зумовлювати формування високовірulentних епізоотичних варіантів збудників;

– зміни антигенних і біологічних властивостей мікобактерій внаслідок генетичних механізмів мутацій і рекомбінацій, що може сприяти поширенню популяції збудників.

Таким чином, упровадження комплексної, науково обґрунтованої системи профілактики й ліквідації туберкульозу великої рогатої худоби дозволило повністю оздоровити тваринництво України від цієї інфекції.

Водночас слід зважати на зооантропонозний характер туберкульозу, значну ймовірність його рецидивів, поширеність мікобактерій серед людей і в доквіллі. Тому для забезпечення в державі стійкого благополуччя щодо зазначеної інфекції науковцям спільно з Державною ветеринарною та фітосанітарною службою України слід і надалі спрямовувати зусилля на розроблення й реалізацію системних програмних заходів щодо моніторингу й прогнозування епізоотичної ситуації з туберкульозу тварин, вивчення видового складу мікобактерій, поширених на території України, та їх епізоотологічного значення.

При цьому також необхідно звернути особливу увагу на проведення карантинних заходів і діагностичних досліджень племінного поголів'я великої рогатої худоби, яка завозиться з-за кордону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Завгородній А.І.** Значення дезінфекції у системі профілактики туберкульозу [Текст] / А.І. Завгородній, А.П. Палій // Вісник аграрної науки. – 2012. – №8. – С. 41–44.
2. **Завгородній А.І.** Наукове забезпечення та вирішення проблеми туберкульозу тварин в Україні [Текст] / А.І. Завгородній, Б.Т. Стегній, В.В. Білушко, В.М. Горжеев // Зб. наук. праць ЛНАУ. – Серія «Ветеринарні нау-

ки». – Луганськ: «Елтон-2», 2008. – №92. – С. 53–56.

3. **Кассіч Ю.Я.** Антигенна спорідненість видів мікобактерій та її значення для діагностики туберкульозу тварин [Текст] / Ю.Я. Кассіч, А.І. Завгородній, В.М. Горжеев // Ветеринарна медицина України. – 1997. – №5. – С. 16–17.
4. **ППД-туберкулін** для ссавців виробництва Сумської біофабрики [Текст] / А.І. Завгородній [та ін.] // Ветеринарна медицина України. – 2006. – №1. – С. 34–35.
5. **Стегній Б.Т.** Науково-методичне забезпечення протиепізоотичних заходів щодо туберкульозу великої рогатої худоби [Текст] / Б.Т. Стегній, А.І. Завгородній, М.В. Рубленко // Вісник аграрної науки. – 2012. – №2. – С. 9–11.
6. **Стегній Б.Т.** Стан і перспективи вирішення проблеми туберкульозу тварин в Україні [Текст] / Б.Т. Стегній, А.І. Завгородній, В.О. Загребельний // Ветеринарна медицина : Міжвід. темат. наук. зб. – Х., 2012. – Вип. 96. – С. 237–239.

Одержано 23.07.2013

Комплексный подход – залог успеха в борьбе с туберкулезом животных. В.М. Горжеев

В перечне наиболее проблемных антропо-зоонозных заболеваний, которые наносят значительный экономический ущерб животноводству, одно из первых мест занимает туберкулез. В статье представлен анализ ситуации по туберкулезу в Украине, показано состояние научно-методического обеспечения мер борьбы и профилактики туберкулеза, проанализированы причины успешного искоренения этой инфекции в хозяйствах страны, а также обозначены основные проблемные вопросы, которым и в дальнейшем необходимо уделять особое внимание.

An integrated approach – the key to success in the fight against tuberculosis of animals. V.M. Gorzheev

In the list of the most problematic of zoonotic diseases that cause significant economic damage to livestock, one of the foremost is tuberculosis. The paper presents an analysis of the TB situation in Ukraine, shows the state of scientific and methodological support measures for control and prevention of tuberculosis, analyzed the causes of the successful eradication of the infection in the farms of the country and highlight the major issues that continue to need special attention. ◉